

síce i pri národnosti našej rodovej. Áno my, práve tak jako Maďari, práve pre rodovú našu národnosť práva tieto mať a zachovať žiadame. Nepravdu udaného výroku dokázať nie je žiaden nápad na práva uhorské, lež len nápad na onen výrok, ktorý ku právam uhorským práve preto nepatrí, že nám rovnooprávneným obyvateľom uhorským, práva tieto neslušne a nespravodlivo ukrátuje.

Chceme-li teda v boji tento národ neopustiť, lež národne obhajovať, proti tomuto výroku a tak spolu proti základnému kameňu terajšej politiky protestovať musíme. A to môžeme urobiť bez ublíženia právam našim občianskym. Naopak, týmto činom by sme otázku národno-politickú postavili na roveň s otázkou právno-politickou, o ktorej rovnakej vážnosti samé udalosti najnovšie svedčia. Tak bude terajší stav nie len zakončením dosavadného, lež i zárodokom budúceho, avšak (čo hlavnia vec) pre nás spravodlivejšieho vývinu.

98

Úvaha „Snahy Slovákov“ od anonymného autora, kryjúceho sa šifrou (L.).

Uverejnené v PbV, roč. I, č. 77. Budín 10. decembra 1861.

Po memorandovom národnom zhromaždení uvažovali predstavitelia slovenského národného hnutia o rôznych možnostiach jeho rozvoja, pričom mali na mysli predovšetkým zriaďovanie nových škôl, ale okrem toho kládli dôraz aj na zveľadenie hmotného blahobytu Slovákov a na správu ich vlastných vecí v oblasti administratívy i hospodárstva.

Dost dlho trvala neistota, v ktorej sme počas trvania peštianskeho snemu viazli, ku ktorému sa tou dôvernosťou obrátili, ktorou sa k najlepšiemu priateľovi zvykneme,¹ očakávajúc prospešné pre nás rozriešenie otázky národnosti, ale sme už s tou neistotou na čistom, napriek našej dôvernosti vidiac, že nás nie za národ, ale akýsi ľud (totižto za háved', ktorá zo všetkých končín sveta pozháňaná, ohľadom na jednotlivé jej údy ani v pokrevnom, ani v jazyčnom sväzku nestojí), práve tí, v ktorých sme podľa nášho územného položenía najväčšiu dôveru skladať mali a vskutku aj skladali, považujú.

Boli medzi nami síce aj optimistovia, ktorí na loyality zhromaždených otcov²(!) zakladajúc, voslep by sa boli jich naloženiu s nimi podrobili, boli ale, netajíme, aj pesimistovia, ktorí napred, teda prv akoby boli mohli znať výsledok, zatracovali chýlenie sa vodcov, lež národ stál nepohnutý, pevne a bez uchýlenia kráčajúc k cieľu jemu vymeranou cestou, dívajúc sa pokojne na činných synov, bo je národ nie ako jednotliviec, ktorý sa ako mládnik vetrom sem a tam kláti, ale je on ako peň, ktorý sto a sto rokov potreboval odperovať víchriciam, kým sa tak upevnil, aby tieto naň účinkovať nemohli.

¹ Je to narážka na to, že predstavitelia slovenského národného hnutia obrátili sa s Memorandom práve na uhorský snem, ktorý však nevzal ich podujatie do úvahy.

² Myslí sa tu na starších predstaviteľov národného hnutia reprezentovaných najmä J. M. Hurbanom.

Jestliže sme ale aj z jednej neistoty vybědli, uviazli sme zas do druhej, neznajúc poznovu, čo bude s nami?

Bude-li ale čokoľvek, národ náš slovenský aj naďalej svojou koľajou pobeží a nie preto, aby sa beh jeho podľa našej ľúbosti zmenil, ale z predvidenia nutnosti následkov z okolnosti ako teraz stoja, robíme si obraz, v ktorom hlavnie ťahy sú:

1. *Národ slovenský sa bude namáhať k hmotnému dobrobytu.* Známo je všeobecne, že my neúrodnejšie kraje uhorskej vlasti obývame, čo je ale náš ľud k telesnej psote aj navyknutý, on ju nerád trpí, bo sa on práce neostýcha, ako toho príklad na iných máme, u ktorých je zaháľanie zvrchované dobro (summum bonum); pracovitost' je ale už sama v sebe snahou k hmotnému dobrobytu, teda sa náš národ k tomuto namáha, aj sa namáhať bude. Kde je ale príroda oskupná, tam sa hmotný blahobyť len priemyslom dá napomáhať, ktorý síce medzi nami udomácnený máme, aby sa ale hlbšie zakorenil, potrebujeme reálne školy a hospodárske ústavy.³

a) *Reálne školy* sú dač nového u nás, ale kto jich, buď zo skúsenosti, buď z predmetov, ktoré sa tam prednášajú zná, nemôže jim odoprieť potrebu pre skutočný život; bo kým gymnázia pripravujú mládež k univerzite, pripravujú ju reálne školy k polytechniku, čo je sedisko všeliakého umenia ľudského a len umenia (die Künste) napomáhajú priemysel; teda sa nám, ako k hmotnému dobrobytu namáhajúcim, reálne školy hlavnou otázkou. Nemylim-li sa, žilinská⁴ by bola jedinou reálkou bývala pre nás určenou, ako ale aj táto cieľu svojmu zodpovedávala, kde pre nemeckú reč slovenská mládež z prirodzenej už nutnosti takmer docela vystala, to sme počuli z tých hlasov, ktoré sa loňského roku v „Priateľovi školy a literatúry“ ozývali.⁵ Druhá, ku ktorej sa naozajšne prípravy konali, bola mala byť vo Veľkej Revúci, že sa ale plán uskutočniť nemohol, neznajúc síce bližšie poľahy, ale bezpečne môžeme bývalému systému pripisovať.⁶ Lež kde a koľkoby sme mali mať tých reálnych škôl, pripomínať sa nejde, iba tú povinnosť by sme radi našim, u vesla ľudu postaveným mužom naložili, aby nepremeškali žiadnu príležitosť k tomu upotrebiť, by sa reálne školy v našich slovenských mestách zakladali,⁷ bo ačkoľvek každého ubezpečiť môžeme, že aj bez nich ešte bude náš národ trvať, kto ale v hrudi svojej chová k nemu trochu lásky, ten mu už dobrodinia reálnych škôl aj z tej príčiny dopraje, aby v súbehu s inokmenovci, ač nie zviľaziť, aspoň obstáť mohol.

b) *Polnie hospodárstvo* súc hlavným zaneprázdnením nášho ľudu, aby sme neboli

³ Reálne školy boli nový druh stredných škôl, zriaďovaných v Rakúsku na základe Thunovho *Entwurfu* z roku 1849. Mali vychovávať dorast pre obchod a priemysel, rozvoj ktorého Bachova vláda veľmi podporovala. Pri hospodárskych ústavoch autor myslí na rôzne druhy finančných i hospodárskych spolkov, napomáhajúcich rozvoj hospodárskeho života a hmotného blahobytu buržoázie.

⁴ Vznikla roku 1855, ale roku 1864 premenila sa v nižšie gymnázium.

⁵ Naráza sa tu na celý rad kratších i rozsiahlejších úvah a zpráv o školských záležitostiach, ktoré Priateľ školy a literatúry v priebehu roku 1860 uverejňoval.

⁶ Myslí sa tu na pokus založiť reálku v Revúcej, v tom čase veľmi živom slovenskom obchodnom stredisku. Tento pokus podporovali najmä revúcki slovenskí mešťania, ktorí sa rozhodli venovať na tento cieľ aj značný kapitál z prostriedkov získaných priemyslovým a obchodným podnikaním. Slovenskí úradníci košického miestodržiteľského úradu, najmä Jozef Tomášek, podporovali snahy o založenie reálky v Revúcej, ktorá ale zriadená nebola.

⁷ V tom čase vznikli reálky v Košiciach a v Kremnici. Pred nimi založilo mesto Bratislava nižšiu mestskú reálku, ktorá bola prvou školou toho druhu na území Uhorska.

naň prinútení, ako na dákeho bedára aj ďalej hľadieť, založíme preň hospodárske spoločnosti, vzorné hospodárstva, budeme písať a písané živým slovom rozširovať, ako sa inde hospodárstvo zveličuje, aby, dobrým príkladom vedený, aj náš ľud mohol krvopotné sily svoje usporiť alebo vynaložené aby mu väčšieho užitku donášali. Poneváž ale z tejto strany natoľko zabezpečení už budeme, že záležitosť táto do hodných rúk prechádza, nič inšie nám tu nezbýva okrem tej jedinej rady, aby sa tí naši v hospodárskom našom spolku valne zúčastnili.⁸

2. *Národ slovenský sa bude namáhať k osvete.* Že môžeme mužov z nášho rodiska pochádzajúcich preukázať, na ktorých by trebárs kto pyšným byť mohol, dosvedčajú už samé mená: Běl, Bernolák, Hollý, Kollár, Palkovič, Rudnaj, Šafárik, Štúr a mnoho iných; keď ale národ z jednotlivcov stojí, u ktorých je osvietenosť vedecká dokázaná, súc vlast' Slovák sediskom škôl vlasti uhorskej, každý znateľ nášho národa prišvedčí k tomu, že sa náš národ namáha k osvete, tohoto ale ohľadu nám treba k vychovávaní mládeže škôl, k vzdelávaniu dospelých literárneho ústavu.⁹

Za tie školy (rozumieme tu slovenské, bo maďarské školy medzi Slovákmi nie sú učilištia, ale kazilištia) toľko už prehovoreno, orodovano, písano, dotierano, že nám nikto nemôže nadhodiť, akoby sme neboli za naše práva sa hlásili; že ale všetke naše úsilné prosby boli oslyšané, toho sme nie my, ako radšej zaslepená prílišná samoláska tých príčinou, ku ktorým sme sa tak dúverne boli obrátili. Mohli by sme boj tento rozpočítať, aby sa videlo, že naše sily ešte stačia, ale sa nedáme do súbehu o bobkový veniec s tými, ktorí sa drier od nás za vec človečenstva, za národné školy mečom pravdy opásali. Nechceme pochybovať, že duch svätý vstúpi do správcoch našich a že sa dožijeme našich slovenských škôl, jestliže ale aj naďalej ešte v otčinskej láske máme stáť, nachže potom každý očerňovaniu nášmu dá pokoj, keď aj my pastorkovia budeme! Školy tedy tiež porúčame do lásky tých mužov, ktorým zo srdca ide o blaho nášho národa, že ale

literárny ústav (či ho maticou, či spolkom pomenujeme, na jedno vychádza, radíme ale „maticu“, obdržíme, o tom by sa už len v ten čas dalo pochybovať, jestli by zemská správa žarty chcela strojť, čo ale nemôž byť. Sú dajední, ktorí takýto ústav za filia ante patrem¹⁰ považujú medzi nami, ale sa tí len v tom jednom mýlia, akoby reformy mali od spodku hore pokračovať, kde len to poznamenáme, že sa reformy obyčajne zvrchu dolu konajú. Čoby sme ale ani toto neboli podotkli, len sa to spytujeme, či medzi nami niet, pritom všetkom, že drier latinské boli, hľadom na sú školy maďarské, či, povedám, niet akademikov slovenských? To by veru, byť, nutne bolo s nami! A keď ich jest, teda je potrebný literárny ústav, — okrem jestli sa nám dokáže, že lačný nepotrebuje pokrmu.

3. *Národ slovenský sa bude namáhať ku národnej samospráve.* Pochybujete?! Usmievate sa?! Vodcovia sa v národe prozretnosťou božou budia, ako Mojžiš; netreba tam, aby v palácoch odchovaní boli — a chápete?! Toto je logická dúslednosť v živote národov, a ako taká, nemôže nás znajúcimu svetu tajnou byť, iba jestli si schválne oči ukrýval, aby ju uzrieť nemohol. Je-li ale čo prirodzenejšieho u organickej individuality nad volnosť? Že sa Slovák tisíc rokov plazil v prachu, nenasleduje z toho, že na večnosť má zemeplazom byť; ani v ten čas ešte, jestliby mu druhých tisíc bolo k probe odsú-

⁸ Autor tu myslí na návrh národného zhromaždenia v Martine, ktorý sa týkal zriadenia hospodárskeho spolku pre Slovákov. Pôvodcom tohto návrhu bol Daniel Lichard.

⁹ Ide o zriadenie Matice slovenskej podľa uznesenia národného zhromaždenia v Martine.

¹⁰ Dcéra pred otcom.

deno; nie-li ináče, prežije svojich podmaniteľov a na jich hrobe uvije si vienok slávy. Chcel bych čiastočne načiarat priechod z letargie k povedomiu a počínam úkazom, ktorý na zákonodarnom ústave vidíme. Tisíc rokov sa už otcovia uhorskej zeme k spoločnej porade schádzali, ale za tých tisíc rokov nebolo medzi nimi Maďara, nie Slováka, nie Rumuna, Rusa, nebolo rozdielu medzi národmi, iba sa hodnostárske vrstvy rozoznávali;⁴¹ teraz nie na toľko vrstvy, ako radšej národnosti sa rozoznávajú — či sa to ale môže pred jedným národom ukryť a povedať mu, že sú to právo-politické otázky. Ukrývajte! ale že my neobanujeme klam, čo hneď aj k vášmu dobrému vypáli, za to vám už len z tej príčiny chcem dobre stať, že ponevác sme dlhým motúzom s rodinou spojení, mohli by sme dakomu v hrdle zaviaznuť; kto ale samojediný na tomto svete ako prst stojí, tomu už naozaj môže o kožu ísť. Čože sa ale môže povedať o súkromných záležitostiach národov? Či Slovák tak dobre zná, čo bolí Maďara, ako tento sám? alebo naopak? Čo Slováka bolí, to len Slovák môže rozpovedať, a tak je nutnosť národnej autonómie už aj týmto dokázaná. (Prosím vás ale, nemýľte sa na štátnej a národnej samospráve). Koľké nápravy už aj národnia naša ekonomia v dosavádnom zákonodarstve vyhladáva, môžeme najzreteľnejšie v urbárskych zákonoch vidieť, kde sa povinnovatosť služobné našim ľuďom tou mierou merali, ako v požeňnaných krajinách dolnej zeme;⁴² na národnie naše hospodárstvo, kde, aby som ukázal, preležaním za 5—10 rokov sa raľa napráva a úrodnou stáva, sa žiadon ohľad nebral; maximum pastvy je ustanovené, či ho dakde vydali? Ani len na holiach!! hory, ktoré obciam našim do roku 1848 dreva dávali, zostali výtvarným majetkom panstva bez toho, aby teraz len voliaky výhľad bol na usporiadanie tejto záležitosti! A tak trebárs kto čo povie, heslom našim len to bude, že každý najlepšie vie, ako mu v srdci vrie; ani to nemôž byť, aby nám kto iný kašu dúchal. Či sa nasnovaná amalgamizácia utká? uvidíme! ale nach som dobrým — bude sa to trhať a skrúcať z návoja.

99

Prosbopis Slovákov odovzdaný 12. decembra 1861 slovenskou deputáciou vedenou banskobystrickým biskupom Št. Moysesom vo Viedni cisárovi Františkovi Jozefovi.

Uverejnil D. Rapant, Viedenské memorandum slovenské z roku 1861 (nemecky podľa originálu v archíve kr. miestodržiteľskej rady), ďalej v Petitionem der Serben und Slowaken; maďarsky v Sürgöny, roč. 1861, č. 689 zo 17. decembra 1861). Uverejňujeme slovenský text podľa PbV, roč. I, č. 78 z 13. decembra 1861. Vynechávame podpisy.

Prosbopis vysvetľuje vývin národného života Slovákov do roku 1861, všetky prosbopisné akcie predchádzajúce viedenskej ceste slovenskej deputácie roku

⁴¹ Ide tu o feudálne stavy Uhorska, medzi príslušníkmi ktorých nerozhodovala národná príslušnosť.

⁴² Narážka na to, že feudálne zákonodarstvo, pokiaľ riešilo a upravovalo poddanské záležitosti, nebralo zreteľ na úrodnosť pôdy v rôznych krajinách Uhorska, takže slovenskí poddaní boli v značnej nevýhode oproti poddaným z úrodných, nížinných krajov.